

Dr. sc. ANA VIZJAK, asistent
Hotelijskog fakulteta u Opatiji

JADRANSKI I KONTINENTALNI TURIZAM U TURISTIČKOJ PONUDI REPUBLIKE HRVATSKE

UDK: 338.48(497.5)
Primljeno: 21. 11. 1994.
Izvorni znanstveni članak

Hrvatska raspolaže jednom od najljepših i najrazvedenijih morskih obala na Mediteranu i u Europi. Oplakuje je toplo Jadransko more koje se najdublje usjeklo u europsko kopno, približivši se Srednjoj Europi.

Iz njega se uzdiže blizu tisuću i dvije stotine otoka, otočića i sličnih tvorevina prirode. Brojni otoci i dobar dio kopnenog priobalja obrasli su zanimljivim raslinstvom koje pripada tipičnoj mediteranskoj klimi s mnogo sunčanih dana u godini.

Jadran je povezan prirodnim kopnenim koridorima prema unutrašnjosti, kojima prolaze ceste i željeznice prema zemljama Srednje Europe i Podunavlja spajajući lijepe krajolike i gradove, prolazeći uz planinske nizove, šume, jezera, rijeke, među kojima su nadaleko poznata "Plitvička jezera", biser unutrašnjosti Hrvatske.

Hrvatska ima sve bitne pretpostavke da i dalje razvija turizam kao integralni i funkcionalni dio ukupnog hrvatskog gospodarstva. U tom sklopu posebno mjesto pripada ne samo jadranskim, nego i kontinentalnim turističko-gospodarskim prostorima.

U ovom se članku promišlja i ukazuje na neke prirodne, kulturno-povijesne, gospodarske, tehničke i druge vrijednosti relevantne za razvoj jadranskog i kontinentalnog turizma u njihovoj međusobnoj djelatnoj povezanosti i u funkciji razvoja nacionalnog gospodarstva Republike Hrvatske. Upozorava se na načine gospodarske uporabe prirodnih i drugih resursa. Pruža se također nekoliko ideja za poboljšanje kvalitete hrvatske turističke ponude na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu, te za uspostavljanje određene ravnoteže jadranskog i kontinentalnog turizma u Republici Hrvatskoj i većeg ukupnog učinka u nacionalnom gospodarstvu.

Ključne riječi: Jadranski turizam, kontinentalni turizam, turistička ponuda, turistička razmjena, turistički proizvod

1. UVOD

Jadranska obala, jedna je od najljepših i najrazvedenijih morskih obala u Europi i šire. Jadran je povezan prirodnim kopnenim koridorima i prometnicama - cestama i željeznicom - prema unutrašnjosti Hrvatske i dalje sa zemljama Srednje Europe i Podunavlja. One prolaze preko najljepših hrvatskih predjela, kroz planinske nizije, šume, uz rijeke, jezera i najljepše hrvatske gradove, u blizini toplica, lovišta, sportskih terena, vrijednih kulturno-povijesnih spomenika produžujući jadranskom obalom i morem do otoka, bisera hrvatskog Jadrana u prirodnom, kulturnom, ekološkom i klimatološkom smislu.

Turistički razvitak u hrvatskom jadranskom pojasu, poprimio je u posljednjih dvadesetak godina zamjetne razmjere. Vidljivi efekti toga fenomena očituju se

kroz porast društvenog proizvoda, te ubrzanog razvoja jadranskih prostora i povećanje životnog standarda ljudi.¹

Popratni učinci te pojave iskazani su kroz planiranu i neplaniranu izgradnju i urbanizaciju, priljev stanovnika u gradove, porast zaposlenosti, a ovisno o tome ekonomsku i socijalnu sigurnost širokih slojeva pučanstva.

Pod utjecajem turizma događaju se intenzivni procesi litorizacije, kao i drugi fenomeni, koji su uzrokovali relativno visok stupanj materijalnih ulaganja u gospodarsku, regionalnu i komunalnu infrastrukturu. Stalna izgradnja, te kvantitativno i kvalitativno jačanje turističko-ugostiteljskog dijela gospodarstva izazvali su krupne promjene i u ukupnoj gospodarskoj strukturi Hrvatske. U skladu s takvim razvojem, odvijao se i proces populacijskih i ekonomsko-socijalnih promjena. Razvitak turizma raznoliko je utjecao na razvoj ljudskih i materijalnih resursa u cijeloj Hrvatskoj.

Razvitak jadranskog turizma nije istim intenzitetom pratio razvitak turizma u kontinentalnim dijelovima Hrvatske. Zamjetno je i odsustvo odgovarajuće funkcionalne i programske povezanosti jadranskog i kontinentalnog turizma, iako je bilo takvih pokušaja. Nema razloga da se ne uspostavi primjereni razmjer u razvitku turizma u svim dijelovima interesantnim za domaće i inozemne turiste. To bi pridonijelo ne samo ukupnom razvitku turističko-gospodarske djelatnosti, već i gospodarskom razvoju Hrvatske u cjelini.

Dobro koncipiran i ostvarivan razvoj turizma pridonio bi bogaćenju hrvatskog turističkog proizvoda i snažnije privlačio inozemne turiste, te utjecao na produženje boravka, na dnevnu potrošnju, na produženje sezone i td. Jasno je da to pretpostavlja daljnji kvalitativni razvitak kako smještajnih kapaciteta, tako i velike i male materijalne i duhovne infrastrukture i društvenog okoliša, uključivo i primjerenu ekonomsku politiku, pravnu sigurnost, zaštitu i drugo.

Integralno i multikulturalno razvijanje turističke djelatnosti u uvjetima otvorene tržišne ekonomije i institucionalne prilagodbe europskim standardima ponašanja i odnosa, jedan je od putova praktičnog uspješnog uključivanja Hrvatske u međunarodnu podjelu rada i turističku razmjenu, a preko toga postupno i u Europsku Uniju kao cjelinu.

2. DOSADAŠNJE STANJE, KRETANJE I RELACIJE JADRANSKOG I KONTINENTALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ

Posljednjih nekoliko desetljeća u turističkom razvitku Hrvatske apsolutnu prednost imao je jadranski turizam. Potvrdu tome nalazimo u nizu pokazatelja, među kojima dominiraju fizički: smještajne jedinice, broj ostvarivanih noćenja domaćih i stranih turista, dužina boravka i prosječna dnevna potrošnja, stupanj preobrazbe krajolika i financijski učinci na jadranskim i kontinentalnim prostorima naše zemlje.

1 B. Pirjavec: Organizacijske pretpostavke razvoja turizma, Turizam br. 9/10 1990, Zagreb 1990, str. 138.

2.1. Smještajni kapaciteti na jadranskim i kontinentalnim prostorima Hrvatske

Smještajni kapaciteti predstavljaju tehničke mogućnosti formiranja i ostvarenja turističke ponude. Pod time se ne podrazumijeva samo opseg izražen brojem postelja već i vrsta turističkih objekata i kvaliteta njihova okruženja: prirodnog, tehničkog, kulturno-povijesnog i drugo. No ovdje se ne ide tako široko već se ukazuje samo na ono što se može kvantificirati i za što postoje statistički podaci.

Smještajni kapaciteti jadranskih i kontinentalnih prostora Hrvatske iskazuju se brojem postelja u pojedinim turističko-ugostiteljskim i sličnim objektima po regijama, što se predočava u tablici 1.

Tablica 1. Smještajni kapaciteti jadranskih i kontinentalnih prostora Hrvatske

Godina	struktura u %						Indeksi 1991/86
	1986.		1990.		1991.		
Prostori	br. lež.	%	br. lež.	%	br. lež.	%	
1	2	3	4	5	6	7	8
a) Jadranski prostori							
1. Istra	246314	28,8	254863	30	221667	37,3	89,9
2. Kvarner	204220	23,9	212981	25	146813	24,7	71,8
3. Sjeverna Dalmacija	126874	14,9	120715	14	51337	8,7	40,4
4. Srednja Dalmacija	154853	18	148307	17	87740	15	56,6
5. Južna Dalmacija	85323	10	87768	10	47681	8	55,8
Ukupno	817584	95,6	824634	96	555138	93,7	67,8
b) Kontinentalni prostori							
1. Sjed. Rep. i veći gradovi	16988	2,0	19024	2,0	13786	2,3	81,1
2. Toplice	9437	1,1	7609	0,8	12534	2,1	132,8
3. Planinska mjesta	7550	0,9	7609	0,8	3760	0,6	49,8
4. Ostala turistička mjesta	3775	0,4	3804	0,4	7520	1,3	199,2
Ukupno	37750	4,4	38046	4,0	37600	6,3	99,6
Sveukupno	855334	100	862680	100	592738	100	

Izvor: J. Antunac: Udio Hrvatske u turizmu bivše SFRJ, "Turizam" br. 7-8/1992. str. 114. te S. Verber: MASTER-PLAN, Beč 1992/93 Postotke za jadranske prostore za pojedine regije izračunala autorica

Prema podacima iz tablice 1. proizlazi da na jadranskim prostorima smještajni kapaciteti u ukupnim smještajnim kapacitetima iznose od 94 do 96 posto, a oni na kontinentalnim prostorima tek 4 do 6 posto.

Karakteristična je i relativno slaba zastupljenost toplica i planinskih mjesta u ukupnosti kontinentalnih turističkih smještajnih kapaciteta. Nešto veći udio 1991. u odnosu na 1990. godinu očito ne proizlazi iz apsolutnog povećanja kontinentalnih smještajnih kapaciteta, već je posljedica znatnog pada smještajnih kapaciteta u Dalmaciji, uzrokovanog ratnim razaranja, te metodologije turističke statistike.²

2 U ratnim godinama, kada nije bilo ni domaćih ni inozemnih gostiju, službena je statistika evidentirala samo one kapacitete koji su bili otvoreni.

2.2. Noćenja inozemnih turista u Hrvatskoj na jadranskim i kontinentalnim prostorima

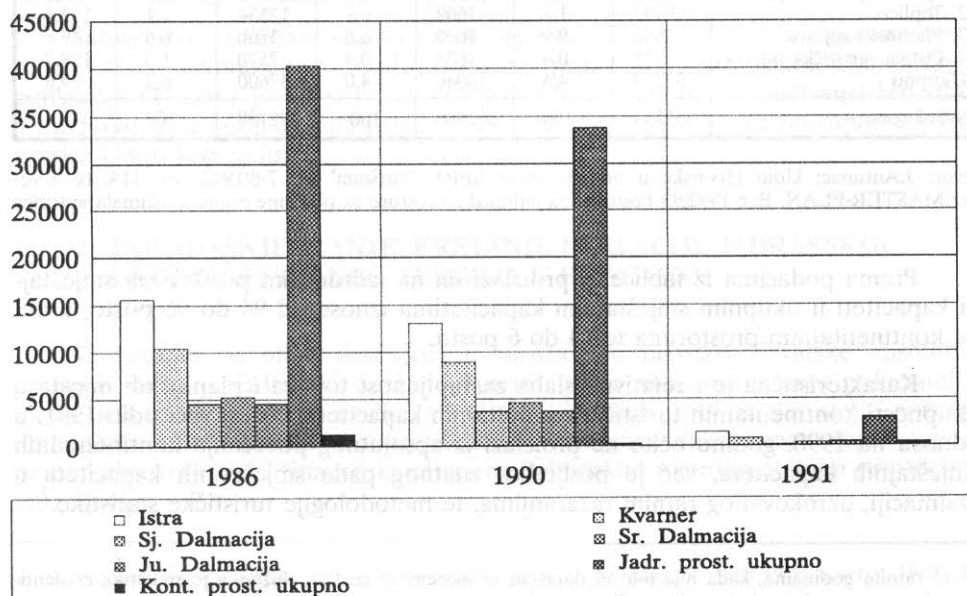
Jadranski prostori dominiraju u Hrvatskoj ne samo u ukupnim ostvarenjima turističkih noćenja već i u noćenjima inozemnih turista. To potvrđuju podaci izloženi u tablici 2 i grafikonu 1.

Tablica 2. Noćenja inozemnih turista u Hrvatskoj, na jadranskim i kontinentalnim prostorima

Godine	1986.		1990.		1991.		Indeksi 1990/86	
	noćenja	%	noćenja	%	noćenja	%		
Prostori	1	2	3	4	5	6	7	8
a) Jad. prostori								
1. Istra	15654	38	13024	38	1429	43	83.2	
2. Kvarner	10441	25	8932	26	749	23	85.5	
3. Sjeverna Dalmacija	4481	11	3622	11	108	3	80.1	
4. Srednja Dalmacija	5229	12	4592	13	302	9	87.8	
5. Južna Dalmacija	4496	11	3654	11	382	11	81.3	
UKUPNO	40301	97	33824	99	2970	89	83.9	
b) Kont. prostori								
UKUPNO	1204	3	225	1	349	11	18.6	
SVEUKUPNO	41505	100	34049	100	3319	100	82.0	

Izvor: S. Weber: Projekt Master plan, 1993. str. 7

Grafikon 1. Noćenja inozemnih turista u Hrvatskoj, na jadranskim i kontinentalnim prostorima

Izvor: Vidi tablicu 2.

Kao što se vidi na tablici 2. i grafikonu 1. jadranski prostori ostvaruju 97 do 99 posto od ukupnih noćenja inozemnih turista, a kontinentalni samo 1 do 3 posto. Do relativnih promjena je došlo u 1991. godini kada je udio prvih prostora iznosio 89, a drugih 11 posto. Razlog poremećaja prijašnjih odnosa su nemiri na južnoj jadranskoj obali (osobito sjev. i južna Dalmacija).

Istra prednjači i zajedno s Kvarnerom, ostvaruje 63 do 64 posto od ukupnih turističkih noćenja inozemnih turista na jadranskim prostorima. Na tablici je evidentan pad broja noćenja inozemnih turista u razdoblju 1986-1990. po svim jadranskim regijama i to za 12,20 do 19,90 indeksnih poena. Razloge padu broja posjetitelja i uopće turistička ostvarenja u navedenom razdoblju treba tražiti u "cvjetanju mora", opadanju kvalitete usluga, nedovoljnoj promidžbi i nekonkurentnosti cijena.

2.3. Turistička noćenja domaćih i inozemnih turista na jadranskim i kontinentalnim prostorima Hrvatske

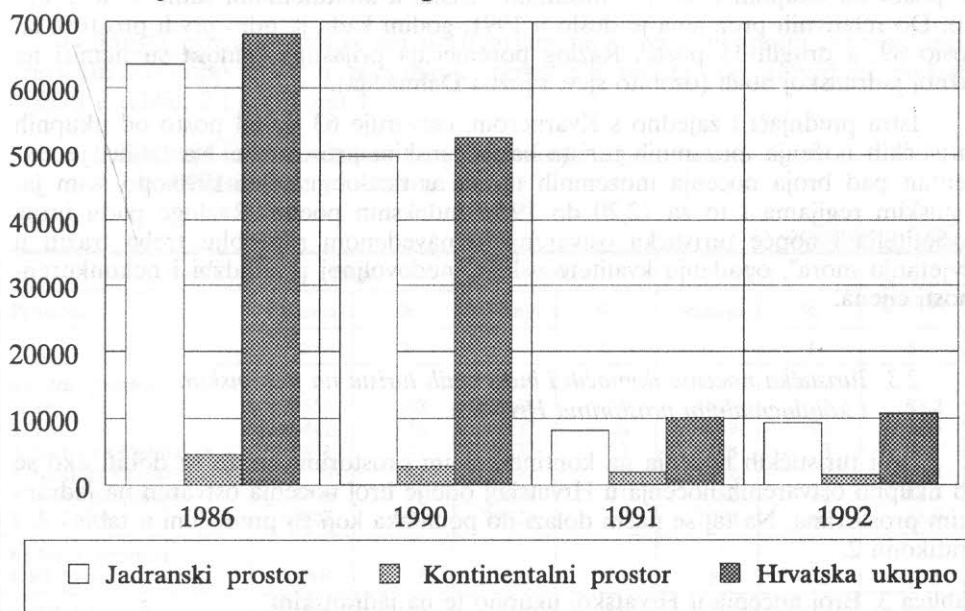
Broj turističkih noćenja na kontinentalnim prostorima može se dobiti ako se od ukupno ostvarenih noćenja u Hrvatskoj odbije broj noćenja ostvaren na jadranskim prostorima. Na taj se način dolazi do podataka koji su predočeni u tablici 3. i grafikonu 2.

Tablica 3. Broj noćenja u Hrvatskoj ukupno te na jadranskim i kontinentalnim prostorima 1988.-1991. godine

Godine	1986.		1990.		1991.		1992.	
	br. noć.	%	br. noć.	%	br. noć.	%	br. noć.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
a) Jadranski prostor	63586	93	49689	95	8231	81	9289	86
b) Kontinent. prostor	4630	7	2834	5	1927	19	1435	14
c) Hrvatska ukupno	68216	100	52523	100	10158	100	10724	100

Izvor: S.Weber o.c. Postotke i indekse izračunala autorica.

Grafikon 2. Broj noćenja u Hrvatskoj ukupno te na jadranskim i kontinentalnim prostorima 1988.-1991.godine

Izvor: Vidi tablicu 3.

Kao što se vidi iz tablice 3. i grafikonu 2. udio turističkih noćenja u ukupno ostvarenim noćenjima na Hrvatskim jadranskim prostorima iznosi od 93 do 95 posto, a na kontinentalnim od 5 do 7 posto.

2.4. Prosječna dužina boravka turista na jadranskim i kontinentalnim prostorima u Hrvatskoj

Za potpunije sagledavanje relacija između jadranskog i kontinentalnog prostora važno je spoznati i dužinu boravka turista na tim prostorima. To se prikazuje u tablici 4.

Tablica 4. Prosječna dužina boravka turista u Hrvatskoj - na jadranskim i kontinentalnim prostorima

Prostori	Godina		
	1986.	1990.	1991.
1	2	3	4
a) Jadranski prostori	9,3	8,4	6,6
b) Kontinentalni prostori	1,9	1,5	2,7
c) Hrvatska ukupno	6,7	6,2	4,7

Izvor: Isto kao za tab. 2, uz autoričinu korekciju

Podaci s tablice 4. ukazuju na tranzitni karakter turističkog prometa kontinentalnih prostora za razliku od jadranskih koji, iako sezonski, imaju obilježja relativno stacionarnog turizma.

Ako se podaci o dužini boravka navedenih godina usporede s ranijim razdobljima, npr. od 1975-1980. godine, zapazit će se tendencija smanjivanja dužine boravka turista u posjećenim turističkim mjestima. Riječ je o svjetskim trendovima.³

Budući da najveći broj turista dolazi na naš Jadran preko kontinentalnih prostora Hrvatske realno je očekivati da bi se oni više zadržavali u prolazu kada bi se za to stvorili privlačni uvjeti ili postojeći bolje prezentirali turistima-prolaznicima.

Ne manje važno je i pitanje potrošnje turista. Na jadranskim prostorima ona se kreće od 27,50 do 40,90 USD dnevno, a na kontinentalnom dijelu oko 49,40 USD.⁴

Svi ovi pokazatelji upućuju i na moguću razliku prihoda i deviznog priljeva od turizma između jadranskih i kontinentalnih prostora.

2.5. Zaposlenost u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti na jadranskim i kontinentalnim prostorima Hrvatske

Kretanje zaposlenosti u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti na jadranskim i kontinentalnim prostorima u 1970. i 1988. godini kada je zabilježen najveći broj zaposlenosti u toj oblasti djelovanja u Hrvatskoj, prikazuje se u tablici 5.

Tablica 5. Zaposleni u turističkoj djelatnosti na jadranskim i kontinentalnim prostorima Hrvatske

Prostor	1970.		1988.		1992.		1993.		Indeks 1993/1970.
	zap.	%	zap.	%	zap.	%	zap.	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Jadranski prostor	51948	61	51254	60	34176	66	34647	69	66.7
Kontinentalni prostor	33357	39	33836	40	17387	34	15789	31	47.4
Hrvatska uk. u ugost. turist. djelatnosti	85305	100	85090	100	51543	100	50436	100	59.1

Izvor: Statistički godišnjak SZH i RIZ, SLJIPGK 1993., SLJIPGK 1994., te Glavni turistički plan Hrvatske, knjiga 1. str. 91-124. Postotke i indekse izračunala autorica.

Broj ukupno zaposlenih u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti 1970. do 1993. godine iznosila je redom 85305 1970. godine, 85090 zaposlenih 1988. godine, 51543 1992. godine i 50436 1993. godine u ukupnoj zaposlenosti u Hrvatskoj. Pr tome zaposlenost na jadranskim prostorima kreće se od 61 posto (1970) i 60 po-

³ A. Cicvarić: *Ekonomika turizma*, "Zagreb", Zagreb 1990.

⁴ S. Weber: *Master plan i anketa "Tomas 89"*

sto (1988), te 66 posto (1992.) i 69 (1993.) godine, a na kontinentalnim prostorima od 39 posto (1970) i 40 posto (1988), te 34 posto (1992.) godine.⁵

Zamjetno je isto tako da je zaposlenost u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti u 23 godine na kontinentalnim prostorima zabilježila veći sveukupni rast nego na jadranskim prostorima.

U brojčanom prikazu zaposlenosti u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti na jadranskim prostorima 20 do 30 posto je sezonska radna snaga, što denekle ublažava gore navedenu razliku.

Najnovije analize zaposlenosti, koje su obavljene u praćenju pretvorbe, pokazuju da je u turističkoj djelatnosti i jadranskog i kontinentalnog dijela Hrvatske zaposlenost prevelika u usporedbi s komparabilnim turističkim zemljama od 15 do 25 posto. Odnosno da za približno isti broj postelja i stolova treba za toliko manje radnika u odnosnim zemljama.⁶

Posljedica je to bolje i racionalnije organizacije i tržišta (ne) konkurencije na tržištu rada, kao i ekstenzivne politike u zapošljavanju.

Za očekivati je da će razvitak tržišta unijeti veće korekcije u ekonomski nužnu zaposlenost i u turističkoj djelatnosti.

3. MOGUĆNOSTI RAZVOJA KONTINENTALNOG TURIZMA U ODNOSU NA JADRANSKI TURIZAM HRVATSKE

Mogućnosti razvitka turizma u Hrvatskoj još ni izdaleka nisu iskorištene. No razlika između mogućnosti i onoga što je ostvareno, na kontinentalnom dijelu Hrvatske nesumljivo je znatno veća nego na njezinom jadranskom dijelu.

Naime, na Jadranu je već postignut određeni kvantitet i došlo se do razine kada presudnim postaje kvaliteta u strukturi smještajnih kapaciteta - sve do strukture turističkog proizvoda, koji je već u fazi svoje pune zrelosti, kada ga treba obnoviti, obogatiti novim sadržajima, novom kvalitetom.

Nasuprot tome na kontinentalnim prostorima učinci su nužno manji (izuzimajući Zagreb i veće gradove), a nije postignuta ni zadovoljavajuća kvaliteta. Tako danas postoji prevelika razlika između stupnja razvijenosti kontinentalnog i jadranskog turističkog prostora, koja je i objektivno uvjetovana, a tako će i ostati, već i u odnosu na potencijalne mogućnosti što ih pružaju ti prostori.

U svezi s tim valja podsjetiti da počeci kontinentalnog turizma u Hrvatskoj sežu daleko u prošlost. Ono što na Jadranu znači more i sunce, to na kopnu znače topli mineralni izvori i ljekovita svojstva voda. U tom su se kontekstu isticale: Varaždinske toplice, Krapinske toplice i Stubičke toplice, te Lipik i Topusko. U novije vrijeme su im se pridružile i Bizovačke toplice u istočnoj Hrvatskoj.

5 Glavni turistički plan Hrvatske, knjiga 1. str. 91.-124., te SLJ IPGK 1993. str. 361. i SLJ IPGK 1994. str. 532.

6 J. Brešković-N. Knego: Organizacija trgovine na malo u funkciji turizma krajem stoljeća, Projekt, Zagreb 1990.

Kontinentalnu Hrvatsku čine dvije turistički interesantne cjeline. Prvo je nizinski dio sa svojim već spomenutim termalnim i drugim izvorima, bogatstvo plemenite divljači povijesni gradovi i brojni dvorci. Upravo te nizine predstavljaju i neke od glavnih prirodnih koridora za cestovne i željezničke prometnice iz pravca Srednje Europe i Podunavlja prema Istoku i Srednjem Istoku s jedne, te Mediteranu, odnosno Jadranu s druge strane.⁷ Drugo je planinski prostor sa svojim jezerima, špiljama, riječicama koje obiluju ribom (Kupa, Korana, Dobra, Mrežnica, Gacka). Riječ je o područjima pokrivenim obilnim šumskim bogatstvom i mogućnošću razvitka seoskog, planinskog i lovnog turizma. Ne smije se zaboraviti da u našim šumama susrećemo vrste divljači koje su bitno prorijeđene ili nestale u nekim zemljama (Italiji, Austriji i Njemačkoj itd.). Ne treba potcijeniti ni mogućnosti skijaškog turizma, iako ne u tolikom bogatstvu kao što ga ima npr. Austrija ili Švicarska pa i Italija. Kontinentalni dio Hrvatske prikladan je i za izletnički turizam.

Osim toga u kontinentalnoj Hrvatskoj postoji ne mali broj umjetnih jezera koja je moguće privesti turističkoj uporabi. Tako su spomena vrijedna Lokvarsko, Bajersko jezero kod Fužina, Jarun kod Zagreba i Šoderica na Dravi kod Koprivnice.

Postoje i određena iskustva u iskorištavanju navedenih mogućnosti za razvitak kontinentalnog turizma, kao što su na primjer iskustvo na Plitvičkim jezerima, koje je u predratnim godinama vrlo uspješno spojilo elemente tranzitnog, ljetovališnog i izletničkog turizma, zatim iskustvo s lovnim turizmom, topličnim, planinskim i seoskim turizmom.

Učinjeni pokušaji i pozitivna iskustva potvrđuju da mogućnosti ni izdaleka nisu iskorištene. Istodobno ona upozoravaju da se ne smije pretjerivati u prosuđivanju mogućnosti za pojedine vrste turizma, na primjer skijaškog ili kulturološkog u čemu neke druge zemlje (kao što su npr. Austrija u skijaškom, i Grčka u kulturno-povijesnom aspektu), imaju daleko veće turističke prednosti.

4. NEKE PRETPOSTAVKE USPJEŠNOG OSTVARIVANJA KONTINENTALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ

No, da bi se navedene turističke mogućnosti mogle potpunije iskoristiti potrebno je osigurati niz tehničkih, propagandnih, organizacijskih i sličnih uvjeta.

Pritom se misli u prvome redu na izgradnju primjerenih prometnica i smještajnih kapaciteta, na poduzimanje propagandnih mjera i sličnih akcija radi boljeg upoznavanja potencijalnih domaćih i inozemnih turista s našim mogućnostima. Ne manje značajno je i formiranje turističkog proizvoda i ponude na pojedinim dijelovima kontinentalne Hrvatske po pojedinim turističkim vrstama koje bi odgovarale ponudi određenog mjesta i izražavale u neku ruku bogatstvo i različitosti tih prostora.

Dakako da važnu ulogu u razvitku hrvatskog turizma, pa tako i na kontinentalnim prostorima, ima i imat će organizacija i ljudski činitelji - gostoljubivost, znanje, sposobnost i motiviranost u radu.

7 D. Alfier-R. Domanik: Osnovne postavke o ekonomici i unapređenju našeg turizma, Zbornik radova o problemima turističke privrede, Društvo ekonomista Hrvatske, Zagreb 1955. str. 2. i dalje.

Od posebne je važnosti poznavanje potreba i zahtjeva suvremenog turista glede ukupnosti turističkih usluga, kako u smještajnim objektima tako i u njihovoj užoj i široj okolini

Na primjer, u kreiranju seoskog turističkog proizvoda nije dovoljno ponuditi ono što selo pruža (a ne pruža urbana sredina). U "turistička" sela moraju doći određena dostignuća karakteristična za urbane sredine i to na odgovarajućoj civilizacijsko-kulturnoj razini: električna, grijanje, voda, higijenski uvjeti i drugo.

Iskustvo ukazuje i na opasnost da "turistička" sela izgube ono što ih čini posebnim. U svezi s tim, a radi ilustracije problema, može poslužiti sljedeći primjer:

U jednom selu na otoku Hvaru već davne 1976. godine organizirala se ponuda koja je, između ostalog, obuhvaćala vlastite proizvode: povrće, voće, vino i ulov ribe. Turisti su redovito sudjelovali u berbi lavande kao i drugim poljoprivrednim poslovima, te u ribolovu. Turista je bilo sve više - jedni su poticali druge. Seljaci su lijepo zarađivali i njihov je životni standard brzo rastao. Međutim, mnogi su nakon stanovitih godina napustili obradu zemlje i ribolov, prodali dobar dio zemljišta za izgradnju velikih kuća da bi jeftine prehrambene proizvode (uključivo i ribu) kupovali na tržnici, a sredstva zarađana od turista ulagali u kupnju skupih automobila, glisera u vrijeme kada nisu imali dobro organiziranu vezu s kopnom, a brze automobile nisu mogli primjereno voziti otočkim cestama. Turisti su se počeli udaljavati i taj je oblik turizma počeo zamirati.⁸

Ili primjer lovnog turizma: Nije dovoljno organizirati lovište, već osigurati i zadovaljavajući smještaj, prijem, ispraćaj itd.

Mada će kontinentalni turizam trajno zadržati više ili manje tranzitni karakter, treba težiti da poprimi i određene elemente stacionarnog turizma. Da bi se to postiglo, uz naše prometnice treba izgraditi turističke objekte koji će već svojim izgledom a potom i sadržajima "mamiti" turista-prolaznika i vezati ga barem dan-dva na tome području. To ne bi trebalo ići na štetu jadranskog turizma kao što neki misle već, u krajnjem slučaju, u njegovu korist, kao i u korist ukupne turističke djelatnosti u Hrvatskoj. Štoviše, potrebno je kontinentalni turistički proizvod odnosno pojedine njegove segmente uključiti i u turistički proizvod nekih jadranskih prostora, barem u njihovoj ponudi.

U tome je jedna od veza jadranskog i kontinentalnog turizma, možda i najglavnija. Pouzdan primjer za to je izletnički turizam u oba smjera tako da turisti stacionirani na Jadranu imaju mogućnost ići na izlete u kontinentalna mjesta i obrnuto. Turisti koji jednom s mora dospjeli na Plitvice to slijedećih godina ponavljaju, a nerijetko i proširuju boravak i u Plitvicama i na moru, pa tako i ukupni boravak u našoj zemlji.

Takva je razmjena moguća i u kongresnom turizmu, pa i u zdravstveno-rekreativnom i kulturološkom turizmu.

Moguća je i povezanost i kooperativnost u turističko-propagandnoj aktivnosti, bilo u zajedničkom nastupu na svjetskom tržištu bilo da turistički objekti jednog turističkog prostora nude propagandna sredstva drugoga turističkog prostora.

8 Kušan E.: Seoski turizam, što je to? Revija za ugostiteljstvo i turizam, Zagreb br. 5/1992, str. 32.

Budući da je jedan dio kontinentalnog turizma također sezonski, ali u različita godišnja doba, u povezanosti i kooperativnosti moguće je razmjenjivati dio osoblja i tako ublažiti poteškoće nepotpunog korištenja godišnjeg radnog fonda.

Na kraju, čini se korisnim iznijeti još jedan primjer ne samo važnosti lovno-gospodarskog turizma na kontinentalnom dijelu Hrvatske već i ekonomske povezanosti tog oblika turizma s jadranskim turizmom.

Turist-lovac na visoku divljač je krajem listopada 1989. godine u lovištu u Slavoniji odstrijelio jelena kapitalca čija je vrijednost rogova iznosila 32000 DEM.⁹ Meso je prodano poduzeću za prodaju mesa divljači-120 kg po 12 DEM što iznosi 1440 DEM. Turist-lovac je proveo u lovištu pet dana, i za to vrijeme je platio usluge hotela, lovnika, tumača, osiguranje, taksu i za organizaciju lova ukupno 2225 DEM ili sveukupno 35665 DEM, koji iznos je ostvarilo poduzeće "Lovac" samo od jednog turista-lovca.

Za to vrijeme njegova je obitelj boravila u Opatiji kupajući se u bazenu i sunčajući se na jesenskom suncu.

Ovo govori samo po sebi. Treba tome dodati da iskustvo upućuje na to da uz dobar dio turista-lovaca iz inozemstva dolaze i njihove obitelji, pa se iz toga daje naslutiti, barem približno, koliko prihoda može donijeti lovni turizam i djelovati u pravcu povezivanja i kooperacije turističko-gospodarskih subjekata svih dijelova zemlje koji mogu biti od turističkog interesa.

Za razvoj kontinentalnog turizma moraju biti stvoreni i određeni društveno-političko-pravni uvjeti, posebno oni na koje utječe ekonomska politika Vlade. Potrebno je i ovdje prihvatiti mjerila u poimanju i ostvarivanju pojedinih vrsta turističko-uslužne djelatnosti. Nije, na primjer, seoski turizam već samo pružanje nekih smještajnih ili ugostiteljskih usluga u ruralnim područjima, već daleko više od toga. Naime, po europskim standardima seoski turizam, koji se tamo provodi pod nazivom "zeleni turizam", predstavlja u stvari spoj dobrih elemenata urbanog turizma s čistim zrakom, vodom, hranom i specifičnim aktivnim načinom provođenja odmora i rekreacije.

Za otkrivanje bitnih potencijala razvitka kontinentalnog turizma u povezanosti, kooperativnosti s jadranskim, potrebno je mnogo inauguracije, poduzetnosti i spremnosti turističkih djelatnika, organizacija i institucija - od turističkih zajednica, gospodarskih komora do Vlade.

5. ZAKLJUČAK

U nekoliko desetljeća prije rata učinjen je veliki korak u razvitku jadranskog i kontinentalnog turizma u Hrvatskoj. Međutim, njega karakterizira pretežno kvantitativni rast, a daleko manje kvalitativni, s elementima razvoja.

No i u takvom kontekstu apsolutna je prednost data jadranskom turizmu. To je i razumljivo, jer se to događalo upravo u vrijeme ekspanzije potreba i zahtjeva

9 Rocco D.: Lovni turizam-dobro plaćena strast, Revija za ugostiteljstvo i turizam Zagreb, br. 5/1992. str. 40.

turista da ljetuju i odmaraju se na moru. Za očekivati je da će i ubuduće turističke destinacije na jadranskim prostorima biti najtraženije i najmasovnije posjećivane od strane domaćih i inozemnih turista.

Međutim, to ne isključuje potrebu i mogućnosti potpunijeg i bržeg razvitka turizma (od dosadašnjeg) i na kontinentalnim prostorima Hrvatske, i to upravo iz razloga koji su u ovom radu izloženi, a odnose se na mogućnosti kojima i ti dijelovi zemlje raspolažu.

Bržim i potpunijim usporednim turističkim razvitkom na kontinentalnim i jadranskim prostorima uspostavlja se ravnoteža u ukupnom razvoju Hrvatske. To pretpostavlja i određenu programsko-djelatnu komplementarnost, organiziranu koordiniranost obaju prostora u takvoj svezi koja pridonosi svakom dijelu i cjelini turističko-gospodarskog razvitka.

Ovo nadalje pretpostavlja razvitak u kvantitativno-kvalitativnom smislu ne samo smještajnih kapaciteta već i njihova užeg i šireg okruženja, uključivo i ekološku zaštitu i uopće materijalne i duhovne infrastrukture u čemu prometnice, društveno-politički sustav, marketing i managerstvo, te ukupni gospodarski razvitak i ekonomska politika zemlje, imaju odlučujuću ulogu.

Dabome, da ne manje važni uvjet za takav uspješan razvitak predstavlja mir, ekonomska i politička stabilnost u zemlji i njen image u Europi i svijetu.

Literatura:

1. Alfier D.-Domanik R.: Osnovne postavke o ekonomici i unapređenju našeg turizma, Zbornik radova o problemima turističke privrede, Društvo ekonomista Hrvatske, Zagreb 1955.
2. Antunac I.: Turistička organizacija u Jugoslaviji, Turistički savez Hrvatske, Zagreb 1960
3. Brešković J.-N.Knego: Organizacija trgovine na malo u funkciji turizma krajem stoljeća, Projekt TIR, FTVT, Zagreb 1990.
4. Cicvarić A.: Ekonomika turizma, Zagreb 1990.
5. Pirjevec P.: Organizacijske pretpostavke razvoja turizma, Turizam Zagreb, br. 9-10.1990
6. Pirjevec B.: Ekonomski aspekti Jugoslavenskog turizma, Školska knjiga, Zagreb 1988.
7. Đ.Rocco: Lovni turizam-dobro plaćena strast, Revija za ugostiteljstvo i turizam, Zagreb, br. 5/1992.
8. Kušen E.:Seoski turizam, što je to? Revija za ugostiteljstvo i turizam, Zagreb, br.5/1991
9. Grupa autora: Turistička ponuda Hrvatske po županijama,Turizam br.5/6 1993.
10. Statistički godišnjaci SZS i RZS za godine 1971.-1981
11. Weber S.: Master plan, Horvath, Wien 1993.
12. Turizam i privredni razvoj u Hrvatskoj, IT, Zagreb 1988.

Summary

THE CONTINENTAL AND COASTAL TOURISM SUPPLY OF CROATIA

Croatia has all the essential prerequisites for the development of tourism, which makes an integral and functional part of its overall industry. In addition to touristically attractive coastal areas with numerous inlets and islands of the Adriatic sea, of particular importance for tourism could be the continental areas of which some are also tourism-oriented. This article deals with some natural, cultural, historical, economic, technical and other values relevant for the development of the sea coast and continental tourism and considers their mutual inter-relation in the light of the overall national industry of Croatia. Economic exploitation of natural and other resources has been particularly highlighted. Some hints are also being made on how to achieve a better quality of the Croatian tourism supply on the domestic and international tourism market, how to reach a balance between the coastal and continental tourism in the Republic of Croatia, and how to achieve a higher economic output in the national industry.

Key words: Adriatic tourism, continental tourism, tourist supply, tourist exchange, tourism product